ד״ר. שמעון בערנפעלד

(צו זיין 70־יאריקן געבורטסטאג)

פון מ. קארפ

צענדליקע יאר איז געוויינט דער העבּרייאישער לעזער צו זעען זיין נאמען אין פארשיידענע העברייאישע צייטשריפטן. ווייל חוץ זיינע ווערק, וועלכע באריייכערן די העברייאישע ליטעראטור בכלל און די אידישע וויסנשאפט בפרט, האט דער אומערמידלאכער ארבעטער אנגעשריבן אין די הונדערטער מאמרים אין אלע העברייאישע צייטונגען פון דער גאנצער וועלט.

פאר דעם אידישן לעזער־קרייז אבער איז זיין נאמען ווינציק באקאנט. אנדערע העברייאישע שרייבער האבן געהאט דאס מזל, אז זייערע ווערק זאלן איבערזעצט ווערן אין אידיש. בערנפעלד׳ס ווערק אבער זיינען געבליבן אומבאקאנט — מיט ווינציקע אויסנאמען — אין דער אידישער גאס. די סיבה דערפון איז וואס דער אידיש לייענדער עולם ווייסט ניט ארוים אזא גרויסן אינטערעס צו וויסנשאפטלאכער ליטעראטור ווי צו בלעטעריסטיק. זעלטן ווען עס דערלעבט צו זעען די ליכטיקע וועלט א בוך אין דער אידישער שפראך, וואס זאל ענטהאלטן אנדערע "שרייבאכצן" א חוץ בלעטעריסטישע.

כדי צו געבן דעם אידישן לעזער א באגריף פון דער גרויסער פערזענלאכקייט, וועמעס יובילאום עס ווערט געפייערט פון דער אידיש־וויסנשאפטלאכער וועלט, איז נויטיק צוו שרייבן א פאר ווערטער וועגן דער אידישער וויסנשאפט באקאנט אונטער דעם נאמען "חכמת ישראל".

דאס וויגעלע פון חכמת ישראל איז געווען גאליציע, די טייל פון אמאליקער פוילן וואס איז אריבער צו עסטרייך אין יאר 1772. פונקט ווי דער ליטווישער געגנט איז געווארן דאס וויגעלע פאר די רענעסאנס פון דער העברייאישער שפראך אין אנהויב פון דעם פארגאנגענעם יארהונדערט. אין יענער צייט, צום סוף דעם 18טן יארהונדערט, האט דאס אידנטום אין מערב אייראפע און אין מזרח אייראפע דורכגעמאכט אן אינערלאכע רעוואלוציע. אין מערב איז אויפגעקומען די השכלה באוועגונג, אין מזרח דאס חסידות. דאס מערב אייראפיאישע אידנטום האט זיך דורך יענער השכלה בתוועגונג אפגעריסן פון מזרח אידנטום, אפגעטיילט זיך פון זיי דורך שפראך, זיטן, מנהגים און אין די שפעטערע צייטן, דורך רעליגיעזע רעפארמען, אסימילאציע און א. וו. דאס מזרח אייראפייאישע איז דאמאלסט געשטאנען אין קאמף צווישן חסידות און מתנגדים און מיט פארביטערונג געקוקט אויף זייערע ברידער פון מערב און אויף דער גאנצער השכלה.

גאליציע, וועלכע האט געהערט פאליטיש צו מערב אייראפע, איז אבער געבליבן אין גייסט מיט׳ן מזרח. די איינוואוינער פון יענעם לאנד, פאליאקן, אוקראאינער און אידן זיינען פארבליבן אין זייער אינערלאכן לעבן גלייך מיט זייערע ברידער פון יענער זייט גרעניץ, רוסלאנד. א דאנק אבער דער פאליטישער און עקאנאמישער באַרירונג מיט׳ן מערב, האבן זיך איינצעלנע מענשן אנגעשטעקט מיט׳ן מערב גייסט, ווי ס׳האט געהייסן דאמאלסט "בערלינער לופט". אידישע סוחרים פון גאליציע האבן אויף זייערע געשעפטס רייזעס זיך באקאנט מיט די דייטשע משכילים פון בערלין און ווין, בגנבה אהיים געבראכט השכלה ביכער, תנ״ך, איבערזעצונגען פון מענדעלסאן און א. וו. . . . אזוי זיינען ענטשטאנען געהיימע קרייזלאך פון משכילים אין גאליציע, וועלכע האבן באהאלטענער הייד פארשפרייט בילדונג צווישן די פינסטערע מאסן. געטאן האבן זיי דאס אין געהיים, ווייל די חסידים, און אפילו די מתנגדים האבן זיי גע׳רודפ׳ט און שפיאנירט יכסדר.

די השכלה באוועגונג מיט׳ן אנהויב פון דעם פארגאנגענעם יארהונדערט איז אין גאליציע, ווי אין רוסלאנד, געווען פארשפרייט צווישן א קליין הייפעלע מענשן, וועלכע האבן ניט געהאט קיין שום השפעה אויף דער גרויסע מאסע. דאנגען אין מערב, איז די השכלה פארשפרייט געווארן צווישן די ברייטע מאסן אזוי גוט ווי רעפארמער און ארטאדאקסן. אבער די מעלות פון דער אויפקלערונגס באוועגונג אין מערב זיינען פארטונקלט געווארן דורך די חסרונות, וועלכע זיינען געווען אומדירעקט א פועל יוצא פון יענער באוועגונג. אסימילאציע, שמד, האבן האלב הרוב געמאכט דעם אידישן קבוץ אין מערב, בשעת דאס מזרח אייראפייאישע אידנטום איז געבליבן אין איר גאנצער יוגנט־קראפט. דאס קליינע הייפעלע משכילים האט ווידער באוויזן פון זיך ארויסצוגעבן די אויפלעבונג פון דער העברייאישער שפראך און די חכמת ישראל.

וואס איז אייגנטלאך די נייע אידישע וויסנשאפט?

ריזיקע אוצרות פון תנ״ך, תלמוד, מדרשים, די שאפונגען פון די גאונים, בקצור אלע גייסטיקע שאפונגען פון הונדערטער יארן אין העברייאיש און אראמעאיש, ווי אויך אין גריכיש, וועלכע זיינען געשריבן געווארן פון אידן, זיינען נאר אויף א קורצער צייט באהאנדעלט געווארן קריטיש, צו שעפן פון זיי ליטעראריש, היסטארישע און אנדערע וויסנשאפטלאכע קענטעניש. די דאזיקע גליקלאכע צייט איז נאר געווען די שפאנישע, באקאנט אונטערן נאמען "תקופת הזהב".

מיט איין ווארט, אין דעם פריערדיקן מיטל אלטער, בשעת גאנץ אייראפע איז געווען פארזונקען אין בארבאריי, האבן דווקא געבליט די וויסנשאפטן און דעם מוסולמענישן שפאניע. דארט זיינען פון די אראבער און אידן אפגעהיט געווארן די אלע קולטורעלע גיטער פון קלאסישן אלטערטום. צוזאמען מיט אלגעמיינע וויסנשאפטן האבן אויך געבליט די אידישע.

ערשט מיט׳ן דרייצענטן יארהונדערט האט זיך ביי אידן אנגעהויבן די רעאקציע. אלע יענע אוצרות פון הונדערטער יארן האבן געדינט פאר רבנים און לומדים פאר רעליגיעזע צוועקן: אויסצוטייטשן דינים, פסק׳ענען שאלות און א. וו. ס׳פארשטייט זיך אז ניט פון נחת האבן די אידן זיך דערווייטערט פון דער "זינדיקער" וועלט . . . דורך צרות, רדיפות, פארצווייפלונג, האבן די אידן זיך צוריקגעצויגן אין ד׳ אמות של הלכה און ניט געוואגט עפעס אנדערש צו פארשן א חוץ דינים און סיגים. אפילו ווען זיי וואלטן געוואלט דאס טאן וואלט דאס ניט מער מעגלאך געווען, ווייל צו אזעלכע וויסנשאפטלאכע ארבעטן האט זיך געפאדערט וועלטלאכע בילדונג, קענטענים פון די מזרח שפראכן און אויך גריכיש, לאטייניש, און די לעצטע יארהונדערטן זיינען אזעלכע אידישע געלערנטע געווען אין א קליינער צאל׳ און אפילו די קליינע צאל האט דאס זיך ניט דערוואגט דאס צו טאן.

אזוי זיינען די אלע שאפונגען פון דעם שפעטערן מיטלאלטער — מיט ווינציקע אויסנאמען — באגרעניצט געווארן נאר אויף שאלות און תשובות, פלפול, קבלה, און מוסר ספרים. אבער אפילו אין די אלע ספרים, וואס האבן דאכט זיך צוטאן מיט רעליגיעזע ענינים, געפינען זיך ווייטער אוצרות פון פאלקלאר, כראניקס, דאטן פון היסטארישער וויכטיקייט וועגן דעם אידישן גייסטיקן׳ פאליטישן, געזעלשאפטלאכן און עקאנאמישן לעבן אין די אלע לענדער פון אייראפע. ס׳איז נאר שווער פאר דעם פארשער ארויסצוזוכן פון דעם בארג פון שאלות און תשובות, רעליגיעזע שירים, תפלות, יוצרות, סליחות, קינות, פיוטים, דאס געווינשטע מאטעריאל.

פאר פיל לעזער וועט אויסזעען די ארבעט פון אזעלכע פארשער ווי אן ארויסגעווארפענע׳ עפעס טרוקענע דאטן. ניין, ווען ניט די אלע קוואלן וואלטן מיר ניט געהאט, ניט נאר קיין אידישע היסטאריע, נאר אויך ניט אונזערע בלעטעריסטישע ליטעראטור פון דער פארגאנגענהייט. אלע פאעטן, דראמאטורגן׳ פראזאיקער, שעפן זייער שטאף פון יענע אוצרות וועלכע ווערן צוגעגרייט פון אט יענע טרוקענע פארשער . . .

צווישן די ערשטע פארשער אויף דעם געביט, חכמת ישראל, זיינען געווען די גאליציאנער משכילים. אזוי ווערט פאררעכנט ר׳ נחמן קראכמאל׳ס ספר "מורה נבוכי הזמן" פאר׳ן יסוד פון חכמת ישראל. ש. י. ראפאפארט׳ס היסטארישע עטיודן איבער די דורות פון די גאונים פון בבל זיינען פון די געלצענדיקסטע אויף דעם געביט. צוזאמען מיט די גאליציאנער משכילים האבן אויך געשאפן אויף דעם געביט די איטאליענישע׳ עסטרייכיש־וועגעדיק, ווי ש. ד. לוצאטא; זיי האבן אלע געשריבן אין העברייאיש.

באלד אבער איז די וויסנשאפט אריבער קיין דייטשלאנד. די דייטשע געלערנטע האבן באזעסן מער וועלטלאכע בילדונג און זיי האבן זיך אויסגעצייכנט מיט זייער סיסטעמאטישקייט און גרינדלאכקייט. מענשן ווי א. גייגער, ל. צונץ, ז. פרענקל, יאסט, גרעץ און א. וו. זיי האבן די וויסנשאפט ווייטער אנטוויקלט און זי געבראכט צו גאר א הויכער מדרגה. ליידער׳ זיינען די אלע שאפונגען געווען ניט נאר אויף דייטש (א פאר אויסנאמען, ווי רבי וויים מיט זיין גרויסער ווערק "דור דרו ודורשיו). ס׳איז אזוי ווייט געקומען אז כדי צו קאנען "אידישקייט" איז קודם נויטיק געווען צו קאנען די דייטשע שפראך, ווייל דער גרעסטער און וויכטיקסטער טייל פון חכמת ישראל איז געשריבן געווארן נאר אין דייטש (דער פראצעס האלט נאך אן צום טייל, ביז צום היינטיקן טאג).

ערשט נאך די 80־ער יארן האט די העברייאישע שפראך אנגעהויבן אוועקצונעמען די בכורה פון זייערע רייען געלערנטע און פארשער אויף דעם געביט. איינער פון די דאזיקע געלערנטע איז אונזער יובילאר, דער באוואוסטער היסטאריקער, דר. שמעון בערנפעלד וועלכער איז געבארן געווארן מיט 70 יאר פריער אין דער גאליציער שטאט סטאניסלאו.

בערנפעלד שרייבט זיינע ווערק צום גרעסטן טייל אין העברייאיש און א דאנק אים איז די העברייאישע ליטעראטור באריייכערט געווארן מיט אריגינעלע פארשונגס ארבעט אין אידישער וויסנשאפט. זיין שפראך איז א קלארע, צוגעפאסט פארן פשוט׳ן לעזער, ניט נאר פון ספעציאליסטן. זיינע ווערק׳ די היסטארישע מאנאגראפיעס "צונץ", "מחמד", ווי זיינע אנדערע ווערק "די קרייציקע", "אידן און אידישקייט אינ׳ם 19טן יארהונדערט" זיינען ניט טרוקענע דאטן, נאר אינטערעסאנטער לעזע מאטעריאל.

זיינע גרויסע און וויכטיקסטע ווערק זיינען: "דעת אלהים" איבער אידישער פילאזאפיע, פון די עלטסטע צייטן ביז דער השכלה באוועגונג, און "מבוא ספרותי לכתבי הקדש" איבער ביבל קריטיק.

אין די לעצטע יארן פון נאך דער מלחמה איז דערשינען זיין פאפולערע ווערק "ספר הדמעות", דאס בוך פון טרערן. דאס בוך איז ענלאך צו צינצ׳ס באקאנטע ווערק אין דייטש "די סינאגאגאלע פאעזיע דעם מיטלאלטערס"׳ אבער צונצ׳ס בוך איז געשריבן געווארן פאר פאך־געלערנטע. בערנפעלד, דאנעגן, דער פאפולאזאטאר, האט געמאכט צוגיינגלאך די געשיכטע פון דער אידישער מארטערעלאגיע פאר׳ן איינפאכן לעזער. דאס בוך הויבט זיך אן מיט די גזירות פון אנטיוכוס עפיפאנעס און ענדיקט זיך מיט די שחיטות פון גאנטא אין אוקראאינע.

ס׳איז ניט מעגלאך געווען אין זיין ווערק, דריי טיילן, צו דערציילן באריכות די אלע צרות פון אלע גלות לענדער איבער די צוויי טויזנט יאר; דערצו וואלט זיך געגויטיקט אזא ווערק פון דעם אנפאנג, ווי גרעצ׳עס היסטאריע. ס׳איז אבער געלונגען דעם געניאלן מחבר צו געבן א געניויען איבערבליק איבער דער גאנצער תקופה פון די אידישע לייזן.

ער פירט דעם לעזער איבער די בערג און היילן פון יהודא, וואו די ערשטע מארטירער האבן פארגאסן זייער בלוט. אין די צייטן פון די גזרות פון עפיפאנעס. דאן איבער די מויערן פון ירושלים, וואו אידישע גבורים האבן פארטיידיקט זייער לעצטע ביסל פרייהייט. ס׳קומען דאן אן די געשטאלטן פון די אידישע העלדן פון שווערד אונטער בר־כוכבא, שפעטער די מארטירער אונטער ר׳ עקיבא. ער פירט אונז ווייטער איבער די אאזעסן פון דעם אראבישן מדבר, וואו צווישן די שיינע פאלמען בוימער האט זיך פארגאסן אידיש בלוט אין קאמף קעגן די ווילדע בעדואינער אונטער דעם נייעם נביא, מחמד. דאן געפינט זיך ווידער דער לעזער ביי די ברעגן פון דעם שיינעם רהיין, וועמעס וואסערן עס זיינען געווארן רויט פון בלוט וואס די "מענשן־ליבנדע" קריסטן האבן פארגאסן; מיר וואנדערן ווייטער אין דעם לאנד פון די מאראנצן פון שפאניע, וואו שטאלצע אידן, געוועזענע מיניסטארן, פירער פון דער פינאנץ וועלט׳ פראפעסארן, הויכן אוים זייער נשמה אויף די אויטא־דיי־פעס.

פון דארט וואנדערט ער צו די פאר׳־חשכ׳טע געטאס איז מיטל־אייראפע, וואו די געיאגטע אידן ווערן געפייניקט פון זייער רויבערישע מושלים מיט פארשיידענע בלבולים און גזרות.

צו לעצט, זעען מיר דעם אלטן ישראל׳ק אויף די ווילדע סטעפעס אין אוקראאינע, וואו קאזאקן פארניכטן הונדערט טויזנטער אומשולדיקע מענשן.

די אלע געשעענישן ווערן היסטאריש באלויכטן און אנגעגעבן די אריגינעלע כראניקן, דאקומענטן אין פראזא, מגילות אדער אין דער פארם פון שרים און קינות, פיוטים און סליחות. מען קאן טאקע דערפון האבן דעם אמת׳ן באגריף וויפיל "בלוט און טרערן" עס ליגן באהאלטן אין די שטומע אותיות פון יענער רעליגיעזער ליטעראטור.

ס׳איז אויך כדאי צו באמערקן די אינטערעסאנטסטע אויפפאסונג פון דעם גרויסן היסטאריקער בנוגע דעם קריסטענטום. בערנפעלד באשולדיקט אפן דעם "ברית החדשה", די קריסטלאכע ביבל, אין די אלע צרות פון די אידן. די זעלבע ביבל וואס ווערט פארהייליקט ביי אלע קריסטן — איז, לויט זיין אויפפאסונג, געשריבן מיט דער כונה צו פארשפרייטן

(שלוס אויף זייט 12)

דושא און פרענק

מאראנץ ברידער

פון מאראנץ בארגען סטאר

476 סעלקירק עווע.

ווינשן אלע זייערע קאסטאמערס און פריינד און אלע אידן בכלל

א פריילאך און גליקלאך יאר

דער דושין וואס איר וועט פריער אדער שפעטער סערווירן

G&W

הייד פארק

לאנדאן

דריי דושין

GOODERHAM & WORTS LIMITED

TORONTO.

Canada's Oldest Distillery.

צו אלע אידן

WINNIPEG PIANO CO. LTD.

333 PORTAGE AVE.

די ווארשע כשר סאסעדזש

מאנופעקטשורינג לטד.

ווינשט אייך און אלע אידן פון וויניפעג און קאנטרי

א נייעם יאר פון

געזונט, רייכטום און פארגעניגן

אין פארלויף פון דעם קומענדיקן יאר וועלן מיר פארזוכען צו העלפן אייך צו האבן מער פארגעניגן פון אייער טעגלאכן לעבן דורך צושטעלן צו אייך די בעסטע

כשר׳ע

ווארשט געריכערטע פליישן און פיש

חיים בלום

פעקטארי מענעדזשער

מיכל מיילס

ביזנעס מענעדזשער

פראדוצירט אין וויניפעג אונטער דער השגחה פון ועד הכשרות און פון דעם דאמיניאן גאווערנמענט אינספעקטאר.

די ווארשע כשר פראדוקטן

זיינען ארויסגעשטעלט געווארן אויפן מארקעט בלויז עטלאכע מאנאטן אבער זיי זיינען באלד אויפגענומען געווארן מיט גרוים צופרידנהייט, ווייל מענשן שעצן הויך אונזער

הויכע קוואליטעט און ריינקייט

ווייל מיר האבן פארנעשטעלט נייע סטאנדרדס פון ריינקייט און מאדערנע מעטאדן און מאשינען, און מיר פארבעסערן שטענדיק אונזער פראצעס פון מאנופעקטשורינג.

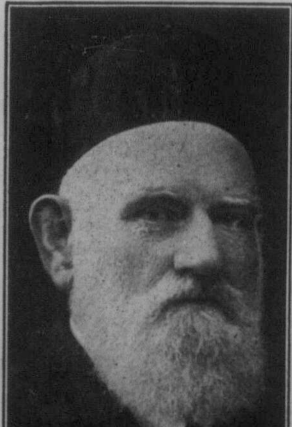

ר׳ שייע שטיינבערג

אונזער שטענדיקער משגיח

די ווארשע כשר ווארשט פאבריק

אנטהאלט אבסאלוט די נייסטע טעכנישע דערפינדונגען צו מאנופעקטשורן פארטיק־צו־סערווירן פלייש פראדוקטן:

סאלאמי, פאסטראמא קארן ביף, ווינער ווארשט, און גערויכערטע פיש

ווען איר קויפט ווארשע פראדוקטן זייט איר זיכער צו באקומען די פליישן מיט דעם גוטן טעם פון וואס איר האט זייער הנאה.

איצט איז די בעסטע צייט צו ארדערן א זאפאס צו האבן אונטערן האנט, פון אייער סטארקיפער, אדער שרייבט אדער טעלעפאנירט צו

WARSAW KOSHER SAUSAGE MFG. LTD.

Cor. Andrews & Burrows WINNIPEG Phone 53 470

די ריינסטע און געשמאקסטע פראדוקטן אין דער וועסט

ליבע קאנאדער אידישע מיטבירגער

א אידישער מאראליסט פון מיטל־אלטער מיט׳ן נאמען רוקח, ווענדנדיק זיך צו זיינע אידישע ברידער אין יאר טויזנט־צוויי־הונדערט, האט זיך אויסגעדריקט בזה הלשון:—

"אויב דיינע לעבנסמיטלען ווערן דיר מיט קארגשאפט אויסגעצאלט — געדיינק נאר, אז דו דארפסט זיין צופרידן און דאנקבאר אפילו פאר דעם וואס דו האסט די מעגלאכקייט די לופט צו אטעמען; און דו דארפסט באטראכטן דיינע צרות ניט מער ווי א פראבע פון דיין פרומקייט און פון דיין געטרייקייט צו האבן בעסערן שיקזאל.

"אויב אבער מען וועט דיר וועלטלאכע רייכקייט לייען, גרוים זיך ניט מיט דעם פאר דיין ברודער. שאץ זיך ניט העכער פון אים, ווייל ביידע זייט איר אין דער וועלט נאקעט געקומען און זיכער וועט איר סוף כל סוף ביידע שלאפן אונטער דער זעלבער ערד.

"פארשטארק דיין הארץ קעגן דעם אנגריף פון קנאה און לאז דיך ניט פון שנאה באהערשן. זע אז עס זאל הערשן שלום אין דיין שטאט — און אויסער איר, ווייל וואויל איז דעם וואס פירט איין שלום. זיי אמת געטריי, פארפיר ניט קיינעם דורך ליגנס, דורך ווערטער האניג־זיסע, וואס מיינען גארניט — און נאך וויינקער דורך שקר".

זאל שלום הערשן אין בית ישראל, און שטענדיק זאלט איר דארט לעבן.

ROBINSON, LITTLE & CO., LTD.

J. L. LAWSON